

Michał Wojciechowski

"Asyryjska diaspora Izraelitów i inne studia", Waldemar Chrostowski,
Warszawa 2003 : [recenzja]

Collectanea Theologica 73/4, 216-219

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zym zamiarem, miało zostać urzeczywistnione już w ogrodzie Eden, ale nie zostało dopełnione ze względu na upadek, który w istotnym stopniu wpłynął na ludzką seksualność i sposób wzajemnego odnoszenia się mężczyzny i kobiety. Tak więc zarówno życie w małżeństwie jak i w celibacie wymaga pomocy Bożej łaski, i żaden z tych stanów nie jest uprzywilejowanym miejscem osiągnięcia świętości.

Wybrane powyżej przykłady z historii interpretacji Rdz 1-3, przedstawionej w omawianej książce, pokazują, jak bardzo jej znajomość jest potrzeba do lepszego zrozumienia tekstu biblijnego. Rodzi się tylko jedno zastrzeżenie. Metoda egzegetyczna zaprezentowana w książce ma jeden mankament. Nie może bowiem polegać ona wyłącznie na wnikliwej prezentacji historii odbioru danego tekstu przez czytelników, ale także na krytyce tej recepcji. Jeśli praca G. A. Andersona doskonale wypełniła to pierwsze zadanie, to jednak w dużym stopniu zawiodła w drugim. Tym niemniej stanowi niezwykle cenny przyczynek do historii interpretacji jednego z najważniejszych tekstów biblijnych i na pewno jest warta przełożenia na język polski i udostępnienia polskiemu czytelnikowi.

Zdzisław Pawłowski, Nieszawa-Toruń

Waldemar CHROSTOWSKI, *Asyryjska diaspora Izraelitów i inne studia*, Rozprawy i Studia Biblijne 10, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2003, ss. 500.

Obszerny zbiór studiów ks. prof. W. Chrostowskiego – uznanego badacza ST, przewodniczącego Stowarzyszenia Biblistów Polskich – prezentuje kilka kierunków jego badań. Poszczególne prace pochodzą z lat 1997-2002 i poza dwoma zostały już osobno opublikowane. Są to studia typu naukowego, choć autor jako doświadczony popularyzator i wykładowca nie pisze w sposób hermetyczny; także odsyłać bibliograficznych jest mniej niż w typowych monografiach.

Zbiór studiów nie jest z natury rzeczy pracą przeznaczoną do lektury w całości. To wewnętrzne zróżnicowanie powoduje z jednej strony pewną niejednorodność, z drugiej czyni zawartość bardziej zajmującą, gdyż w książce poruszono w sposób twórczy wiele zagadnień egzegezy i teologii ST. Jest to z pewnością jedna z ważniejszych polskich pozycji biblijnych lat ostatnich.

Temat podkreślony jako tytułowy, diaspora izraelska w Asyrii, jest istotnie na tle całości najoryginalniejszy i najważniejszy. Dotyczy go pierwsza część książki, obejmująca pięć rozdziałów (ss. 15-125): *Asyryjska diaspora Izraelitów – wyzwania i perspektywy badawcze*; „*Nic nie zostało, jak tylko samo pokolenie Judy*” (2 Krl 17,18b) – *czy naprawdę? Zagłada Samarii i Królestwa Izraela oraz jej skutki; Ezechiel jako świadek asyryjskiej diaspory Izraelitów; Księga Nahuma jako świadectwo*

asyryjskiej diaspory Izraelitów; Od diaspory asyryjskiej do diaspory babilońskiej. Odkrycie na nowo istnienia i znaczenia trwałej diaspory Izraelitów z Państwa Północnego po podbiciu ich kraju przez Asyrię nakazuje istotne zrewidowanie popularnych ujęć podręcznikowych, dostrzegających w tych czasach i później tylko Judę, jej religię i diasporę judzką. Tymczasem wyznawcy Jahwe z Państwa Północnego przetrwali wygnanie i wpłynęli na przynajmniej pośrednio na ukształtowanie się części ST. Wyniki badań ks. W. Chrostowskiego są tu wkładem nie tylko w bibliastykę polską, ale i światową.

Można zaliczyć je do tego nurtu badań nad historią Izraela, który uwalnia ją od wtórnej ideologicznej interpretacji z epoki rabinicznej. Wiemy więc dzisiaj, że np. kraj Izraela w okresie hellenistycznym nie był ostoją rabinizmu, lecz ulegał kulturze greckiej. Że kanon rabinów, dzisiejsza Biblia Hebrajska, nie był w tym czasie w identycznym kształcie przyjmowany przez judaizm. Że Samarytanie to także spadkobiercy religii Izraela, a nie spoganiiali odszczepieńcy od judaizmu jerozolimskiego. Z tym ostatnim tematem wiążą się odkrycia ks. W. Chrostowskiego, gdyż jak badania nad Samarytanami dowodzą ich znaczenia jako spadkobierców Państwa Północnego w kraju Izraela, tak studium diaspory izraelskiej pokazuje jej znaczenie w zestawieniu z judzką.

Inspiracją dla tych poszukiwań były wcześniejsze studia ks. W. Chrostowskiego nad Księgą Ezechiela i Księgą Rodzaju. Ich wspólne wątki tłumaczą się bowiem wykorzystaniem tradycji diaspory izraelskiej osiadłej w Asyrii, która jeszcze przed diasporą judzką podjęła pytania religijne, wynikłe z konfrontacji z mitologią babilońską. Świadczenia Ezechiela, wskazujące na kontakty Judejczyków z diasporą izraelską, omówione są w jednym z rozdziałów książki. Są jednak i inne dowody istnienia tej diaspory. Nie należy pojmować dosłownie autorów późniejszych, że tylko plemię Judy przetrwało; wiemy chociażby, że po upadku Samarii wielu uciekinierów zaniósł do Jerozolimy istotne elementy tradycji północnej (proroctwa Ozeasza i Amosa, elementy przyszłego Pięcioksięgu). Z diaspory izraelskiej w Asyrii można w szczególności wyprowadzić Księgę Nahuma. Wiedzie to ostatecznie do wniosku, że należy widzieć diasporę judzką po wygnaniu do Babilonii jako uzupełnienie i ciąg dalszy diaspory izraelskiej w Asyrii. Na temat więzi i napięć między nimi mamy jednak mało danych.

Brakuje mi w tym kontekście rozdziału o Księdze Tobiasza, czyli Tobita. Dzieło to, choć nieco późniejsze i nowelistyczne, mówi wprost o losach deportowanych z północy Izraela. Przypisanie Tobitowi kultowej wierności wobec Jerozolimy jest zapewne skutkiem przeróbki redakcyjnej; rdzeń księgi to spuścizna diaspory asyryjskiej.

Inne studia zawarte w książce nie tworzą takiej zwartej całości. Omówię je poniżej w nieco innym porządku niż szereguje je książka. Można wśród nich wyróż-

nić trzy grupy, które cechują się pewną spójnością tematyczną. Każda z nich mogłaby być częścią następnej, osobnej książki. Może nawet szkoda, że tak się nie stało, że twórczy i dużo piszący autor nie rozwinął ich w osobne monografie.

Jedna grupa dotyczy interpretacji ST jako całości. Tematykę tę podejmuje wprost artykuł *Chrześcijanin a Stary Testament* (s. 129-150), na sposób programowy otwierający drugą część książki. Wobec obecnej polityki państwa Izrael mogą odżyć zastrzeżenia wobec wielu fragmentów ST. W jaki więc sposób jest on niezbywalnym dziedzictwem chrześcijańskim? Jego cechą jest odczytanie chrystologiczne i mesjańskie, istotnie inne, niż odczytanie obecnego judaizmu, odrzucającego myśl o bliskości Boga wcielonego. Pewną kontynuację tych ujęć zawiera artykuł *Wokół kwestii natchnienia Biblii Greckiej* (s. 317-340). Chodzi tu o znaczenie Septuaginty w perspektywie jej rangi w starożytnym judaizmie i chrześcijaństwie, rangi przysłoniętej potem przez cofnięcie się do tekstów hebrajskich. Dwa dalsze teksty dotyczą wprawdzie wybranych motywów teologii ST i powstały z odrębnych inspiracji, ale też służą jego całościowemu zrozumieniu. W artykule „*Tys swój Majestat wyniósł nad niebiosy*” (*Ps 8,2*). *Kosmologia biblijna kontemplacją Boga i dzieła stworzenia* (s. 271-292), wyjaśniono kwestię relacji biblijnego i przyrodniczego spojrzenia na świat oraz znaczenia elementów mitologicznych w wizji biblijnej. Z kolei artykuł „*Ty jesteś moim synem*” (*Ps 2,7*). *Bóg jako Ojciec króla* (s. 243--270), podejmuje kwestię mesjanizmu. Wbrew dawniejszym ujęciom, psalm ten, jak też prorocтво Natana, odpowiada sytuacji z czasów wygnania babilońskiego. Interpretacja jego byłaby więc bardziej symboliczna i teologiczna niż polityczna.

Następna grupa tekstów obraca się wokół ujętej w sposób świeży antropologii biblijnej; jest to pewna kontynuacja dawniejszych studiów ks. W. Chrostowskiego dotyczących początku Księgi Rodzaju. Należy tu sześć rozdziałów. Najogólniejszy to *Ludzka cielesność jako obraz Boga* (s. 209-224). Skoro człowiek w ciele, mężczyzna i kobieta, są według Biblii obrazem Boga, potwierdza to wartość cielesności i zapowiada wcielenie Syna Bożego (ten ostatni kłopotliwy może być dla egzegezy żydowskiej). Szeroki jest też zakres tematu *Kobieta i jej symbolika w Starym Testamencie* (s. 169-186). Wbrew stereotypom, choć kobiety w wielu dziedzinach podlegały męskiej dominacji, często też odgrywały znaczną rolę, pozytywną lub negatywną. Symboliczne wykorzystanie motywu kobiety też ma aspekty negatywne i pozytywne. Następny temat to *Wychowanie i kształcenie młodego pokolenia w przedwygnaniowym Izraelu* (s. 151-168); omówiono tu biblijne wskazówki na temat wychowania religijno-moralnego (często zapomniane), jak też wiadomości historyczne o organizacji szkół w tej epoce. Artykuł *Alegoryczne przedstawienie starości i śmierci w Koh 12,1-7* (s. 293-316) zawiera dokładną egzezę tej perykopy, która dowodzi, że jej poetyckie obrazy dotyczą konkretnych dolegliwości wieku starczego. Następny, „*Gdzie jest brat twój, Abel*” (*Rdz 4,9*). *Biblijne spojrzenie na*

przemoc i gwałt (s. 225-242), dotyczy także pytania o zło w świecie – skutek działania ludzi – i problemu odpłaty za zło i natury oporu, jaki należy złu stawiać. Z tematyką sytuacji człowieka wiąże się też artykuł *Jubileusz w Starym Testamencie* (s. 187-208), ilustrujący kwestię solidarności społecznej w prawie biblijnym.

Trzecia grupa dotyczy czytania i studiowania Biblii w Polsce. Choć dzisiejsza biblistyka w Polsce wydaje się wielu ubogim krewnym zachodniej, warto jej dorobek badać. Pięć rozdziałów na ten temat dotyczy najpierw wymiaru historycznego i literackiego tematu: *Geneza i oddziaływanie Biblii ks. Jakuba Wujka* (s. 341-366), na temat klasycznego polskiego przekładu, który był wyjątkowym osiągnięciem naukowym i literackim. Następną pozycją to *Romana Brandstaettera czytanie i objaśnianie Biblii* (s. 367-390). Bardziej szczegółową kwestię podejmuje rozdział *Polskie podręczniki archeologii biblijnej i archeologii Palestyny* (s. 391-410). Następny, *Duszpasterstwo biblijne jako składnik nowej ewangelizacji* (s. 411-428), zwraca pośrednio uwagę na ważny wymiar zainteresowań biblijnych w Polsce: jeśli nawet są one mniej akademickie, wiążą się silnie z duszpasterstwem, głoszeniem Dobrej Nowiny. Obszerny rozdział końcowy *Biblistyka katolicka w Polsce na progu XXI wieku* (s. 429-494) zawiera dokładne omówienie dorobku nowszej biblistyki polskiej (historia, tematyka studiów i wyniki w poszczególnych dziedzinach, wydawnictwa).

Michał Wojciechowski, Olsztyn

Roman TKACZ SAC, *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2,1-3,22). Studium historyczno-egzegetyczne*, Rozprawy i Studia Biblijne 11, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2003, ss. 452.

Książka ks. R. Tkacza jest jego poprawioną rozprawą doktorską, obronioną w 2002 r. na Wydziale Teologicznym UKSW (promotor ks. prof. W. Chrostowski). Jak sugeruje tytuł, ma ona w dużym stopniu strukturę komentarza biblijnego. Rozdział I przedstawia stań badań i ogólną problematykę listów, zaś następnych siedem – poszczególne perykopy. Rozdziały szczegółowe zawierają najpierw prezentację historyczną i archeologiczną każdego z siedmiu miast, do których zaadresowane były listy z Apokalipsy, a następnie dokładną egzegezę kolejnych wersetów.

Wybrany tekst jest wyraźnie wyodrębniony na tle całości Apokalipsy i zarazem zwarty w swej symetrycznej strukturze, przez co dobrze nadaje się do omówienia osobno. Jest to zarazem spory fragment o bogatej problematyce. O tyle zasługuje to na podkreślenie, że mamy obecnie do czynienia z tendencją do podejmowania na poziomie doktoratu tematów zbyt wąskich.